

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ
КАФЕДРА КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ, КРИМІНАЛІСТИКИ
ТА ЕКСПЕРТОЛОГІЇ
ФАКУЛЬТЕТ № 6**

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

з навчальної дисципліни Кримінальний процес
обов'язкових компонент
освітньої програми першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
081 Право (правозастосування)

за темою – Засади кримінального провадження

Харків 2023

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 30.08.2023 р. № 7.

СХВАЛЕНО

Вченою радою факультету № 6
Протокол від 25.08.2023 р. № 7.

ПОГОДЖЕНО

Секцією науково-методичної ради
ХНУВС з юридичних дисциплін
Протокол від 29.08.2023 р. № 7.

Розглянуто на засіданні кафедри кримінального процесу, криміналістики та експертології факультету № 6. Протокол від 21.08.2023 року № 7.

Розробники:

Доцент кафедри кримінального процесу, криміналістики та експертології факультету № 6 ХНУВС, кандидат юридичних наук, доцент Соловйова О.Є.

Доцент кафедри кримінального процесу, криміналістики та експертології факультету № 6 ХНУВС, кандидат юридичних наук, доцент Вінчук В.В.

Викладач кафедри кримінального процесу, криміналістики та експертології факультету № 6 ХНУВС Дорошенко Ю.К.

Рецензенти:

Голова Київського районного суду м. Харкова, доктор юридичних наук, доцент Шаренко С.Л.

Декан факультету № 1 ХНУВС кандидат юридичних наук, доцент Романюк В.В.

План лекції

1. Поняття засад кримінального провадження та їх система.
2. Загальна характеристика засад кримінального провадження.
3. Значення засад кримінального судочинства

Рекомендована література:

Основна:

1. Бараннік Р. В. Право особи на свободу від самовикриття, викриття членів її сім'ї чи близьких родичів у кримінальному процесі України : [монографія] / Р. В. Бараннік, В. П. Шибіко. — К. : КНТ, 2008. — 212 с.
2. Барташук Л. П. Гарантії забезпечення права людини на повагу до честі і гідності у кримінальному судочинстві України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика ; судова експертиза ; оперативно-розшукова діяльність» / Л. П. Барташук. — К., 2011. — 24 с.
3. Галаган О. І. Захист прав і свобод суб'єктів кримінального судочинства в Україні та ФРН : [навч. посіб.] / О. І. Галаган, В. А. Савченко. — Івано-Франківськ : Місто НВ, 2011. — 200 с.
4. Гриненко А. В. Принцип презумпції невинувности и его реализация в досудебном уголовном процессе : [монографія]. / Гриненко А. В., Кожевников Г. К., Шумилин С. Ф. — Х. : Консум, 1997. — 96 с.
5. Гриненко С. О. Реалізація принципу безпосередності у досудових стадіях кримінального процесу України : [монографія] / Гриненко С. О. — Х. : Оберіг, 2008. — 224 с.
6. Гринюк В. О. Принцип незалежності суддів і підкорення їх тільки закону в кримінальному процесі України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика ; судова експертиза» / В.О. Гринюк. — К., 2004. — 20 с.
7. Звід принципів захисту всіх осіб, підданих затриманню або арешту в будь-якій формі : прийнятий Генеральною Асамблеєю ООН 9 грудня 1988 р. // Негодченко О. В. Забезпечення прав і свобод людини органами внутрішніх справ : [монографія]. — Дніпропетровськ, 2002.
8. Зінченко І. Л. Система принципів кримінального процесу та проблема їх класифікації : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика ; судова експертиза ; оперативно-розшукова діяльність» / І.Л.Зінченко. — Х., 2010. — 20 с.
9. Конвенція про захист прав і основних свобод людини [Електронний

- ресурс]. : станом на 27 трав. 2009 р. — Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004
10. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України від 28 черв. 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 30. — Ст. 141.
 11. Крижанівський В. В. Принцип презумпції невинуватості у кримінальному процесі (порівняльнo-правове дослідження) : [монографія] / Крижанівський В. В. — К. : Обрії, 2009. — 164 с.
 12. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс] : станом на 17 січ. 2012 р. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
Кримінальний процес : підручник / Ю. М. Грошевий, В. Я. Тацій, А. Р. Туманянц, та ін.; за ред. В. Я. Тація, Ю. М. Грошевого, О. В. Капліної, О. Г. Шило. — Х.: Право, 2013. — 824 с.
 14. Кримінальний процес : [підруч.] / за ред. Ю. М. Грошевого, О. В. Капліної. — Х. : Право, 2010. — 608 с.
 15. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. // Голос України. — 2012. — № 90—91. — 19 травня.
 16. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково – практичний коментар : у 2томах. Т.2/ К82 Є.М.Блажківський, Ю.М. Грошевий, Ю.М.Дьомін та ін. , за заг. Ред В.Я.Тація, В.П.Пшонки, А.В.Портнова – Х.: Право, 2012.-664с.
 17. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар 6 у 2 т. Т.1/К82 О.М. Бандурка, Є.М. Блажківський, Є.П.Бурдоль та ін.. ; за заг.ред. В.Я.Тація, В.П.Пшонки, А.В.Портнова. – Х.: Право,2012.-768 с.

Додаткова:

1. Лобойко Л. М. Принцип диспозитивності в кримінальному процесі України : [монографія] / Лобойко Л. М. ; Юрид. акад. — Дніпропетровськ : Ліра ЛТД, 2004. — 215 с.
2. Малярєнко В. Т. Конституційні засади кримінального судочинства / Малярєнко В. Т. — К. : Юрінком Інтер, 1999. — 320 с.
3. Малярєнко В. Т. Про публічність і диспозитивність у кримінальному судочинстві України та їх значення / В. Т. Малярєнко // Вісник Верховного Суду України. — 2004. — № 7. — С. 3—13.
4. Маркуш М. А. Принцип змагальності у кримінальному процесі України : [монографія] / Маркуш М. А. — Х. : Вапнярчук Н. М., 2007. — 208 с.
5. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права людини [Електронний ресурс] : прийнятий Генеральною Асамблеєю ООН 16 груд. 1966 р. — Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_043

6. Молдован А.В. Кримінальний процес України /текст/ : Навч.посіб./ М75 А.В.Молдован, С.М.Мельник –К.: Центр учбової літератури, 2013 с.
7. Навроцька В. В. Засада диспозитивності та її реалізація в кримінальному процесі України : [монографія] / Навроцька В. В. — Львів : ЛДУВС, 2010. — 440 с.
8. Попелюшко В. О. До питання про зміст та правовий механізм забезпечення та реалізації права обвинуваченого на захист / В. О. Попелюшко // Адвокат. — 2002. — № 1. — С. 18—21.
9. Постанови Пленуму Верховного Суду України в кримінальних справах / [упоряд. В.В. Рожнова, А.С. Сизоненко, Л.Д. Удалова]. — К. : ПАЛИВОДА А.В., 2011. — 456 с.
- 10.Рогальська В.В. Змагальність у досудовому провадженні (за матеріалами діяльності слідчих підрозділів ОВС) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика ; судова експертиза ; оперативно-розшукова діяльність» / В. В. Рогальська. — Дніпропетровськ, 2012. — 20 с.
- 11.Тертишник В. М. Концептуальна модель системи принципів кримінального процесу / В. М. Тертишник // Юрид. вісник України. — 2001. — 1—7 лютого (№ 5).
- 12.Трагнюк Р. Принципи і стандарти захисту учасників кримінального судочинства у міжнародних документах / Р. Трагнюк // Право України. — 2002. — № 8. — С. 26—32.
- 13.Чурікова І. В. Всебічність, повнота й об'єктивність процесуальної діяльності слідчого : [навч. посіб.] / Чурікова І. В. ; за заг. ред. П. П. Підюкова. — К. : Калинівська друкарня, 2011. — 144 с.
- 14.Яновська О. Г. Концептуальні засади функціонування і розвитку змагального кримінального судочинства : [монографія] / Яновська О. Г. — К. : Прецедент, 2011. — 303 с. — Бібліогр. : с. 258—303.

Текст лекції

1. Поняття засад кримінального провадження та їх система.

Стаття 3 Конституції України проголошує людину, її життя, здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпеку найвищою соціальною цінністю, а утвердження і забезпечення прав і свобод людини - головним обов'язком

держави. Кримінальне процесуальне законодавство України розробляється відповідно конституційних засад судочинства, передбачених ч.3 ст. 129 Конституції та главою 2 Кримінального процесуального кодексу України 2012 року, які обумовлюють регулювання кримінальних правових відносин, що виникають під час досудового розслідування та судового розгляду кримінальних проваджень про кримінальні правопорушення.

До прийняття нового КПК України в юридичній літературі найбільш вживаним терміном засад кримінального процесу було поняття «принципи кримінального процесу». Новий КПК, закріпивши окремою главою «Засади кримінального провадження», привів термінологію у відповідність з положеннями Конституції України.

Принцип (від лат.principio - основа, початок) у загальнонауковому розумінні - це основне, вихідне положення теорії, вчення, головне правило діяльності.

Відповідно до тлумачного словника української мови «засада – це основне вихідне положення якої-небудь наукової системи, теорії, ідеологічного напрямку».

Під засадами розуміють керівні положення, основу системи, основні правила будь-якої діяльності, вихідні положення науки. Оскільки кримінальний процес являє собою систему правових норм і заснованої на них діяльності, то в ньому теж можна виокремити основні вихідні положення, загальні правила, засади, які утворюють фундамент цієї системи.

При вивченні положень нового КПК України ми будемо користуватися терміном «ЗАСАДИ», тому що він відповідає термінології, вживаній у Конституції та у КПК.

Засади кримінального провадження - це закріплені в законі панівні в державі політичні і правові ідеї щодо завдань і способу здійснення судочинства по кримінальних провадженнях, які визначають спрямованість і побудову кримінального процесу в цілому, форму і зміст

його стадій та інститутів, порушення яких обов'язково тягне за собою скасування вироку та інших процесуальних рішень.

1. Ознаки засад кримінального провадження.
2. Засади втілені у формі правових норм. Не можна вважати засадами ті наукові та політичні ідеї, що не дістали відображення у нормах права;
3. Норми-засади є не вивідними, а навпаки - із них виводяться всі інші норми кримінального процесуального права (які перебувають "під нормами засадами");
4. Вони є найзагальнішими, фундаментальними правовими положеннями;
5. На їх основі побудована і діє вся кримінальна процесуальна система (ця ознака засад характеризує процес із середини);
6. Вони характеризують кримінальний процес у цілому - ззовні;
7. Норми-засади діють на всіх або на більшості стадій кримінального процесу і обов'язково в його центральній стадії - судовому розгляді кримінального провадження;
8. Порушення однієї із засад, як правило, призводить до порушення інших і тим самим до порушення законності у кримінальному провадженні.
8. Недотримання хоча б однієї із засад спричиняє скасування прийнятих у кримінальному процесі рішень та інші негативні наслідки.

Кожна ознака і всі вони в цілому підкреслюють загальність положень, що є засадами кримінального процесуального права.

В юридичній літературі немає єдиної точки зору щодо класифікації засад(принципів) кримінального процесу.

Традиційно в юридичній літературі всі засади кримінального процесу поділяють на *конституційні* (закріплені в Конституції держави) та *інші* (суто кримінальні процесуальні). Загальну кількість засад-принципів кримінального процесуального права визначалася по-різному. Так, на думку Т.М. Добровольської - їх 17, В.М. Тертишника - 38; М.М. Михеєнка - 18.

В юридичній літературі існують різні погляди також і на систему засад (принципів) кримінального процесу. Один з них полягає у тому, що у кримінальному процесі діють дві системи засад (принципів): судоустрою та судопровадження (суто кримінальні процесуальні).

До засад судоустрою відносять ті, що визначають компетенцію різних ланок судової системи у ході розслідування і вирішення справи та вимог до організації самого суду (організаційні, організаційно-функціональні). Суто кримінально-процесуальними називаються засади, які пов'язані з встановленням правового становища особи у кримінальному процесі і таким чином відображають державно-правовий статус особи.

Автори, що відстоюють іншу думку, зазначають наявність двоякого роду засад у кримінальному процесі (судоустрою та судочинства), які утворюють єдину систему. Суть такої точки зору в тому, що система засад судочинства «поглинає» систему засад судоустрою як таку, що обслуговує систему судочинства при вирішенні завдань кримінального процесу. І в цьому розумінні система засад кримінальної процесуальної діяльності являє собою цілісний комплекс взаємопов'язаних елементів, що існують в єдності з середовищем, і тому є елементом системи більш високого порядку.

При побудові системи кримінально-процесуальних засад доцільно не обмежуватися включенням у неї лише специфічних засад судочинства, а відносити до системи поряд із кримінальними процесуальними загально-правові та загально-процесуальні засади.

Загальноправові засади закріплені у Конституції України та відображені у галузевому законодавстві, їх дія поширюється на всі галузі права. До них відносять: засади (принципи) верховенства права; справедливості; утвердження та забезпечення державою прав і свобод людини, рівності громадян та держави перед законом і судом, законності, відповідальності держави перед людиною.

Загальнопроцесуальні засади — це ті, що діють у декількох галузях процесуального права та закріплюють фундаментальні положення становища

особи і забезпечують законність і ефективність відповідних процесуальних процедур. До них можна віднести засади (принципи): забезпечення права на судовий захист; здійснення правосуддя тільки судом; незалежності суддів та підкорення їх тільки законові; змагальності сторін; гласності судового розгляду справи; безпосередності; обов'язковості рішень суду тощо.

До кримінальних процесуальних засад, що діють виключно у кримінальному процесі, належать принципи: забезпечення обвинуваченому права на захист; публічності, всебічного, повного, об'єктивного дослідження обставин справи та ін.

2. Загальна характеристика засад кримінального провадження.

У КПК України 2012 року вперше засади кримінального провадження зосереджені в окремій 2 главі.

Ст.7 КПК передбачає, що зміст і форма кримінального провадження повинні відповідати загальним засадам кримінального провадження, до яких відносяться:

- 1) верховенства права;
- 2) законність;
- 3) рівність перед законом і судом;
- 4) повага до людської гідності;
- 5) забезпечення права на свободу та особисту недоторканість;
- 6) недоторканість житла та іншого володіння особи;
- 7) таємниця спілкування;
- 8) невтручання у приватне життя;
- 9) недоторканість права власності;
- 10) презумпція невинуватості;
- 11) свобода від самовикриття та право не свідчити проти близьких родичів та членів сім'ї;
- 12) заборона двічі притягувати до кримінальної відповідальності за одне і

те саме правопорушення;

13)забезпечення права на захист;

14)доступ до правосуддя та обов'язковість судових рішень;

15)змагальність сторін та свобода в поданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості;

16)безпосередність дослідження показань, речей і документів;

17)забезпечення права на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності;

18)публічність;

19)диспозитивність;

20)гласність і відкритість судового провадження та його повне фіксування технічними засобами;

21)розумність строків;

22)мова, якою здійснюється кримінальне провадження.

Розглянемо сутність кожної із цих засад кримінального провадження.

Ст.8 Верховенство права.

(Процитувати ст. 8 КПК)

Зміст і основна спрямованість засади верховенства права полягає в наступному:

1.В основу засади верховенства права покладено ідею підкорення державної влади праву заради гарантування та захисту прав і свобод людини. Права і свободи особи є невід'ємними і невідчужуваними. Вони є безпосередньо діючим правом і можуть застосовуватись всупереч закону, якщо останній протирічить фундаментальним правам людини (статті 19,22,57,58,64,152,157 та інші Конституції).

2.Верховенство права означає верховенство Конституції України.

3.Гарантією реалізації засади верховенства права і однією з вирішальних

умов інтеграції правового змісту Конституції у соціальну практику є пряма дія її норм (ч.3ст.8 Конституції України).

4.Верховенство права полягає в тому, що в суспільстві мають існувати норми, яких дотримуються всі суб'єкти , у тому числі і держава. В Україні «держава відповідає перед людиною за свою діяльність» (ч.2 ст.3, ч.4 ст.62 Конституції).

Ст.9 Законність.

Процитувати ст.9 КПК.

У кримінальному процесі зміст засади законності слід розкривати у контексті уявлень про закон як акт нормотворчості загальнообов'язкового характеру та про осіб, що його реалізують і мають специфічну правосуб'єктність. З цієї точки зору законність як засада означає вимогу до всіх суб'єктів судочинства дотримуватися певного масштабу свободи поведінки, офіційно встановленого державою.

Характеризуючи закон з точки зору співвідношення з іншими нормативними актами, важливо зазначити його вищу юридичну силу, що обумовлює верховенство закону над підзаконними актами, що видаються на основі закону для більш ефективної і цілеспрямованої його реалізації. У кримінальному процесі принциповим є виконання саме законів, а не підзаконних актів, що зберігають свою силу тільки для відносин організаційного характеру у сфері кримінального судочинства.

Кримінальне судочинство передбачає найсуворіші заходи примусу, що застосовуються в його ході до учасників, у тому числі й для встановлення їх вини у вчиненні кримінального правопорушення. За цих умов відповідні обмеження свободи особи повинні регламентуватися нормативними актами винятково у ранзі закону, який дає найвищі гарантії від свавілля у сфері кримінального судочинства через особливий порядок прийняття на рівні найвищого органу державної влади, що виключає поверховий або

некомпетентний підхід до регулювання найважливіших відносин між державою та особою. На рівні Конституції України це підтверджується змістом ст. 129 про основні засади судочинства та ч. 3 ст. 8, що вміщує положення про норми Конституції як норми прямої дії.

Аналогічні міркування покладені і в основу правила, що діє у кримінальному процесі: «допустимо тільки те, що дозволено законом». При цьому щодо посадових осіб, які ведуть процес, законом чітко обумовлено форму процесуальних дій уповноваженого суб'єкта, недотримання якої тягне за собою санкції, як правило, відновлювального характеру.

Реалізація засади законності передбачає забезпечення державою для всіх суб'єктів повного та реального здійснення суб'єктивних прав (статті 3, 57, 59 Конституції України, ст. 2 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права 1966 року).

Таким чином, засаду законності можна визначити як вимогу нормативного характеру, що зобов'язує суд, суддю, прокурора, слідчого, працівників оперативних підрозділів, що виконують доручення слідчого або прокурора, а також всіх осіб, які беруть участь у справі, застосовувати, виконувати норми Конституції, кримінального та кримінального процесуального законодавства. При цьому треба мати на увазі, що відповідно до ч. 1 ст. 9 Конституції України частиною національного законодавства є також і чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Окремі рекомендації щодо застосування Конституції України, законів та міжнародних договорів викладені у постанові Пленуму Верховного Суду України від 1 листопада 1996 року № 9 «Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя.

Важливою новелою, передбаченою у ч.6 ст.9 КПК, є необхідність урахування практики Європейського суду з прав людини.

Ст.10 Рівність перед законом і судом.

Процитувати ст.10 КПК.

Рівність громадян перед законом і судом незалежно від походження, статі, освіти, мови, релігії, соціального, майнового стану визнається українською державою (частини 1,2 ст.24; ч.1 ст.26 Конституції; ст.10 КПК та ст.14 Європейської конвенції).

Рівність громадян перед законом означає, що у досудовому розслідуванні і судовому розгляді до всіх застосовується одне й теж саме кримінальне і кримінальне процесуальне законодавство.

Деякі винятки згідно ч.2 ст.10 КПК встановлені для окремих категорій осіб(неповнолітніх, осіб із розумовими вадами, іноземців та осіб, що мають певний статус). ***Процитувати ст.ст.484,503,6,480 КПК).***

Ст.11 Повага до людської гідності.

Процитувати ст.11 КПК.

Відповідно до ст.28 Конституції України кожен має право на повагу до його гідності. Ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню. Ці положення КПК відповідають вимогам міжнародних пактів з прав людини.

Окремі статті КПК деталізують ці положення. Так, ч.5 ст.236 КПК передбачає, що обшук особи може бути проведений особою тієї ж статі. Ч.4 ст.240 КПК передбачає, що проведення слідчого експерименту допускається за умови, що при цьому не створюється небезпека для життя і здоров'я осіб, які беруть в ньому участь, чи оточуючих, не принижується їх честь та гідність, не завдається шкода. Такі ж вимоги передбачені і ч.4 ст.241 КПК. Яка регламентує проведення освідування особи.

Ст.12 Забезпечення права на свободу та особисту недоторканість.

Процитуватист.12 КПК.

Засада забезпечення права людини на свободу та особисту недоторканість – це конституційно-правове положення, згідно із яким ніхто у кримінальному провадженні не може бути заарештований і триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду та в порядку, встановленому законом (ст.29 Конституції України). Ця засада також передбачена у ч.1 ст.3 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права « кожна людина має право на свободу та особисту недоторканість. Ніхто не може бути підданий свавільному арешту чи утриманню під вартою. Ніхто не повинен бути позбавлений волі інакше, як на таких підставах і відповідно такої процедури, які встановлені законом.

Окрім ст..12 КПК, ця засада реалізована у статтях глави 18 КПК *Запобіжні заходи, затримання особи.*

Основний зміст цих положень полягає в наступному:

- кожен із учасників кримінального процесу має право на свободу та особисту недоторканість;
- кожному затриманому або заарештованому має бути повідомлено про причини його затримання чи арешту і він в найкоротший строк має бути доставлений до слідчого судді для вирішення питання про законність та обґрунтованість його затримання, іншого позбавлення свободи та подальшого тримання;
- затриманий негайно звільняється, якщо протягом 72 годин йому не вручено вмотивованого судового рішення про тримання під вартою;
- про затримання чи арешт або обмеження в праві на вільне пересування в інший спосіб, в також про місце перебування особи мають бути негайно сповіщені його родичі;
- рішення про тримання особи під вартою приймається слідчим суддею у судовому засіданні за участю прокурора, підозрюваного, обвинуваченого, його захисника (за виключенням випадків, коли

обвинуваченого, підозрюваного оголошено у міжнародний розшук ст.ст.183,193 КПК).

Суттєвою новелою нового КПК України є стаття 206 «Загальні обов'язки судді щодо захисту прав людини». *Процитувати ст.206 КПК.*

Ст.13 Недоторканість житла чи іншого володіння.

Процитувати ст.13КПК.

Засада забезпечення недоторканості житла – конституційно-правове положення, згідно із яким не допускається проникнення до житла чи іншого володіння особи, проведення в них обшуку чи огляду інакше як за вмотивованим рішенням суду.(ст..30 Конституції, 13КПК,311 Цивільного кодексу) за виключенням невідкладних випадків, передбачених **ч.3 ст.233 КПК**(пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину.)

Ст.14 Таємниця спілкування.

Процитувати ст.14 КПК.

Конституційне положення, передбачене у ст..31 Конституції України, закріплює, що «кожному гарантується таємниця листування, телефонних розмов та іншої кореспонденції. Винятки можуть бути встановлені лише судом у випадках, передбачених законом, з метою запобігти злочинові чи з'ясувати істину під час розслідування кримінальної справи, якщо іншими засобами отримати інформацію неможливо».

Ч.2 ст.14 КПК передбачає ці винятки «втручання у таємницю спілкування можливе лише на підставі судового рішення у випадках, передбачених цим Кодексом, з метою виявлення і запобігання тяжкому чи особливо тяжкому злочину, встановлення його обставин, особи, яка вчинила злочин, якщо в інший спосіб неможливо досягти цієї мети».

Ст.258 КПК передбачає загальні положення втручання у приватне спілкування (*Процитувати ст..258КПК*), а *ст..259-266 КПК* процесуальний порядок такого втручання.

Ст.15 Невтручання у приватне життя.

Процитувати

ст..15

КПК.

Ця засада кримінального процесу також є реалізацією у КПК конституційних положень, закріплених у ст..32 Конституції «ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України. Не допускається збирання,зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини». Можливість втручання у приватне життя також регламентується ст..258КПК.

Ст.16 Недоторканість права власності.

Процитувати ст..16 КПК.

Ця процесуальна засада також витікає із положень *Конституції України, ст..41* якої передбачає, що «кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності. ...Ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності. Право приватної власності є непорушним. Конфіскація майна може бути застосована виключно за рішенням суду у випадках, обсязі та порядку, встановлених законом» і ст.13 «держава забезпечує захист усіх суб'єктів права власності. Усі суб'єкти права власності рівні перед законом» *Ст.ст.167-169 КПК* передбачають процесуальний порядок тимчасового вилучення майна, а *ст..ст.170-174 КПК* — арешт майна, які можуть застосовуватися під час кримінального провадження.

Право власності — це юридична можливість на свій розсуд без шкоди іншим і навколишньому середовищу володіти, користуватись і розпоряджатись майном та іншими матеріальними, інтелектуальними цінностями і фінансовими ресурсами.

Власник може вимагати усунення будь-яких порушень його прав і відшкодування завданих цим збитків, включаючи неодержані доходи. Ці положення вимагають при розслідуванні кримінального провадження та розгляду його судом, з одного боку, вживати заходів щодо забезпечення повернення (віндикації) власнику його власності, яка була відторгнута кримінальним правопорушенням, а, з другого боку, не допускати незаконних дій щодо права власності при проведенні слідчих(розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій.

Ст.17 Презумпція невинуватості.

Процитувати ст.17 КПК.

Ст.62.Конституції України передбачає, « що особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду. Ніхто не зобов'язаний доводити свою невинуватість у вчиненні злочину». Це правове конституційне положення знайшло повне відображення у ст.17 КПК України, яка вперше надає розгорнуті вимоги, що витікають із презумпції невинуватості.

Юридичний зміст принципу презумпції невинуватості становлять такі правила: а) обов'язок доказувати винність підозрюваного, обвинуваченого покладається на слідчого, прокурора, а в справах приватного обвинувачення - на потерпілого або його представника; б) підозрюваний, обвинувачений не повинен доводити свою невинуватість або меншу вину, а також наявність обставин, що виключають його кримінальну відповідальність; в) усі сумніви,

які неможливо усунути, мають тлумачитися на користь підозрюваного, обвинуваченого, не доведена вина підозрюваного, обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення в юридичному відношенні означає його повну невинуватість; г) висновок про винність підозрюваного, обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення не може ґрунтуватися на припущеннях; д) участь особи в якості підозрюваного, обвинуваченого у кримінальному провадженні, застосування до неї арешту чи іншого запобіжного заходу не повинні розцінюватись як доказ її вини, як покарання винного; є) до остаточного вирішення кримінального провадження й офіційного визнання особи винною у вчиненні злочину, з обвинуваченим не можна поводитись як з винним, а також публічно, в засобах масової інформації і в якихось офіційних документах твердити, що він є злочинцем; ж) заперечення обвинуваченим своєї вини не повинне розцінюватись як обставина, що обтяжує відповідальність. Визнання обвинуваченим своєї вини може бути покладене в основу обвинувачення лише за умови підтвердження цього визнання сукупністю доказів, зібраних у кримінальному провадженні.

Ст.18 Свобода від самовикриття та право не свідчити проти близьких родичів та членів сім'ї.

Процитувати ст.18 КПК.

Ця засада кримінального судочинства вперше була проголошена у ч.1 ст..63 Конституції України у 1996 році і до прийняття у 2001 році змін у КПК 1961р. діяла як норма прямої дії. « Особа не несе відповідальності за відмову давати показання або пояснення щодо себе, членів своєї сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначається законом».

П.1 ч.1 ст.3 КПК визначає перелік близьких родичів та членів сім'ї- чоловік, дружина, батько, мати, вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок, падчерка, рідний брат, рідна сестра, дід, баба, прадід, прабаба, внук, внучка, правнук, правнучка, усиновлювач, усиновлений, опікун чи піклувальник, а також

особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом і мають взаємні права та обов'язки, у тому числі особи, які спільно проживають, але не перебувають у шлюбі.

Ст.19 Заборона двічі притягувати до кримінальної відповідальності за одне і те саме правопорушення.

Процитувати ст..19 КПК.

Ця процесуальна засада витікає із положень ***ст.61 Конституції*** «Ніхто не може бути двічі притягнутий до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення».

Ст.20 КПК Забезпечення права на захист.

Процитувати

ст.20

КПК.

Згідно ***ч.2ст.63 Конституції України*** підозрюваний, обвинувачений чи підсудний має право на захист. Забезпечення цим суб'єктам права на захист є однією із основних засад кримінального судочинства (***п.6 ч.3 ст.129 Конституції України***)

Ст. 20 КПК України "Забезпечення права на захист" гарантує підозрюваному, обвинуваченому, виправданому і засудженому право на захист. Слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд зобов'язані роз'яснити підозрюваному, обвинуваченому і підсудному його права та забезпечити право на кваліфіковану правову допомогу з боку обраного ним або призначеного захисника.

Право підозрюваного, обвинуваченого на захист включає як право захищатися від підозри та обвинувачення, так і право захищати свої особисті і майнові інтереси. Кожен із них заінтересований у тому, щоб він не був: затриманий, заарештований, притягнутий до кримінальної відповідальності і засуджений якщо є невинуватим, або ж притягнутий до кримінальної відповідальності та засуджений за більш тяжке правопорушення, ніж те, що

дійсно вчинив; без передбачених у КПК підстав притягнутий до участі у кримінальному провадженні як підозрюваний, обвинувачений, підданий заходам процесуального примусу; підданий несправедливому покаранню, тобто такому, яке призначено без врахування характеру і ступеня суспільної небезпечності вчиненого кримінального правопорушення, особистості винного і обставин, які пом'якшують і обтяжують відповідальність; обмежений у правах, наданих йому законом, і в можливостях їх реалізувати. Він також заінтересований у тому, щоб були забезпечені його особисті і майнові права. Це - законні інтереси, на них поширюється право на захист і це право повинно бути забезпечено. На незаконні інтереси і незаконні засоби й способи захисту від підозри і обвинувачення, а також захисту особистих і майнових прав засада, закріплена у ст. 20 КПК, не поширюється.

Гарантування підозрюваному, обвинуваченому права на захист полягає в тому, що закон: а) наділяє його як учасника процесу такою сукупністю процесуальних прав, використання яких дозволяє йому особисто захищатися від підозри і обвинувачення у вчиненні кримінального правопорушення, обстоювати свої законні інтереси (*ст.42 КПК*); б) надає йому право скористатися допомогою захисника (*ст.45-51 КПК*), а в окремих випадках визнає участь захисника в провадженні обов'язковою (*ст.52 КПК*); в) покладає на слідчі органи, прокурора і суд обов'язок роз'яснити підозрюваному, обвинуваченому його процесуальні права (*ст.42КПК*) , вручити пам'ятку про його процесуальні права (*ч.8 ст.42КПК*) та забезпечити можливість здійснення цих прав і захисту від підозри й обвинувачення, а також охорону його особистих і майнових прав.

Ст.21 КПК Доступ до правосуддя та обов'язковість судових рішень.

Процитувати ст..21КПК України.

Ст.124 Конституції України передбачає, що правосуддя в Україні

здійснюється виключно судами. Делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускається. Юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини, що виникають в державі. Судочинство здійснюється Конституційним судом та судами загальної юрисдикції. **Ст.125 Конституції** передбачає, що створення надзвичайних та особливих судів не допускається.

Ст.21 КПК гарантує кожному право на справедливий розгляд та вирішення справи в розумні строки незалежним і неупередженим судом, а **ст.30 КПК** передбачає, що у кримінальному провадженні правосуддя здійснюється лише судом за правилами, передбаченими КПК, та відмова у здійсненні правосуддя не допускається.

Під здійсненням правосуддя розуміється діяльність судів першої, апеляційної, касаційної інстанції та Верховного суду України по розгляду і вирішенню кримінальних проваджень у судових засіданнях. Судовими органами, які здійснюють правосуддя в кримінальних справах, є: Верховний Суд України, Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ, Апеляційний суд Автономної Республіки Крим, апеляційні суди області, міст Києва та Севастополя, районні, районні у містах, міські та міжрайонні суди. Жодні інші органи не вправі здійснювати правосуддя, тобто розглядати і вирішувати кримінальні справи, засуджувати людей. Навіть на території, де введено надзвичайний стан, правосуддя здійснюється тільки судом. На цій території діють усі суди, утворені відповідно до Конституції України. Утворення будь-яких інших судових або позасудових органів забороняється. Судочинство в судах ведеться відповідно до чинних в Україні на момент введення надзвичайного стану законів. Запровадження будь-яких скорочених чи прискорених форм судочинства забороняється (ст.37 Закону України Про надзвичайний стан).

Ст.22 КПК *Змагальність сторін та свобода в поданні ними суду своїх доказів і у доведеності перед судом їх переконливості.*

Процитувати ст..22КПК України.

Засада змагальності сторін та свобода в поданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості – це правове положення, згідно з яким двом рівноправним сторонам (обвинувачення і захисту) забезпечується можливість брати активну участь у дослідженні обставин кримінальної справи перед незалежним арбітром – судом, який не може здійснювати інших функцій, окрім функції правосуддя (Стаття 7 Загальної декларації прав людини, ст. 14 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, ст. 24 і п. 4 ч. 3 ст. 129 Конституції України, ст. 22 КПК). Європейський суд з прав людини розглядає змагальність як «одну із рис більш широкої концепції справедливого судочинства у кримінальних справах» (рішення від 26 травня 1988 року у справі «Екбатані проти Швеції»).

Змагальність передбачає таку побудову кримінального процесу, при якій функції обвинувачення, захисту (а також належні до них функції підтримання цивільного позову та заперечення проти нього) чітко розмежовані між собою, відокремлені від функції вирішення кримінального провадження і виконуються суб'єктами (сторонами), що користуються рівними правами для відстоювання своїх інтересів (обвинувач, захисник). Суд при цьому займає керівне становище у процесі, зберігаючи об'єктивність і неупередженість, створює необхідні умови для всебічного, повного і об'єктивного дослідження обставин кримінальної справи і вирішує її по суті.

Відповідно до п. 18 ч. 1 ст. 3 КПК України, сторони кримінального провадження – з боку обвинувачення: слідчий, керівник органу досудового розслідування, прокурор, а також потерпілий, його представник та законний представник у випадках, установлених КПК; з боку захисту: підозрюваний, обвинувачений (підсудний), засуджений, виправданий, особа, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, їхні захисники та законні представники.

Засада розмежування функцій обвинувачення, захисту і вирішення справи означає, що ні обвинувачення, ні захист не можуть брати на себе будь-якої за змістом чи формою частки суддівської функції розгляду справи, а суд, у свою чергу, в жодному разі не може брати на себе функцію обвинувачення або захисту. Водночас передбачається, що між обвинуваченням і захистом відбувається у процесі професійний спір, а тому жодна із сторін не може покладати на себе функцій іншої.

Кримінальне провадження здійснюється на основі змагальності, що передбачає самостійне обстоювання стороною обвинувачення і стороною захисту їхніх правових позицій, прав і законних інтересів засобами.

Сторони кримінального провадження мають рівні права на збирання та подання до суду клопотань, скарг, речей, документів, інших доказів, а також на реалізацію інших процесуальних прав, передбачених КПК.

Під час кримінального провадження функції обвинувачення, захисту та судового розгляду не можуть покладатися на один і той же орган чи службову особу.

Повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, звернення з обвинувальним актом та підтримання державного обвинувачення у суді здійснюється прокурором. У випадках, передбачених КПК, повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення може здійснюватися слідчим за погодженням із прокурором, а обвинувачення може підтримуватися потерпілим, його представником.

Захист здійснюється підозрюваним або обвинуваченим, його захисником або законним представником.

Суд, зберігаючи об'єктивність та неупередженість, створює необхідні умови для реалізації сторонами їхніх процесуальних прав та виконання процесуальних обов'язків.

Змагальність кримінального процесу, таким чином, характеризується наявністю таких рис: 1) чітке розмежування функцій обвинувачення, захисту і

вирішення справи; 2) право суб'єктів відстоювати свої інтереси шляхом змагання між собою; 3) рівність процесуально-правових можливостей сторін обвинувачення і захисту; 4) особлива роль суду у процесі як незалежного і неупередженого суб'єкта. Суд не може перебирати на себе ні функцію захисту, ні функцію обвинувачення, так само як і жодна зі сторін не може виконувати функції суду.

Засада змагальності проявляється у всіх стадіях кримінального процесу. Окремі її елементи мають місце і на стадії досудового розслідування справи, наприклад, у випадках обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, оскарження до суду процесуальних рішень слідчого, прокурора, де вирішення відповідних питань здійснюється у формі змагання сторін захисту і обвинувачення.

Ст.23 Безпосередність дослідження показань, речей і документів.

Процитувати ст23 КПК України.

Засада безпосередності дослідження показань, речей і документів передбачає, що суд досліджує докази безпосередньо. Показання учасників кримінального провадження суд отримує усно. Не можуть бути визнані доказами відомості, що містяться в показаннях, речах і документах, які не були предметом безпосереднього дослідження суду, крім випадків, передбачених КПК. Суд може прийняти як доказ показання осіб, які не дають їх безпосередньо в судовому засіданні, лише у випадках, передбачених КПК.

У виняткових випадках, пов'язаних із необхідністю отримання показань свідка чи потерпілого під час досудового розслідування, якщо через існування небезпеки для життя і здоров'я свідка чи потерпілого, їх тяжкої хвороби, наявності інших обставин, що можуть унеможливити їх допит в суді або вплинути на повноту чи достовірність показань, сторона має право звернутися до слідчого судді із клопотанням провести допит такого свідка чи потерпілого в судовому засіданні, в тому числі одночасний допит двох чи більше вже

допитаних осіб. У цьому випадку допит свідка чи потерпілого здійснюється у судовому засіданні в місці розташування суду або перебування хворого свідка, потерпілого в присутності сторін кримінального провадження з дотриманням правил проведення допиту під час судового розгляду.

Неприбуття сторони, що була належним чином повідомлена про місце та час проведення судового засідання, для участі в допиті особи за клопотанням протилежної сторони не перешкоджає проведенню такого допиту в судовому засіданні.

Допит особи згідно з положеннями ст. 225 КПК може бути також проведений за відсутності сторони захисту, якщо на момент його проведення жодній особі не повідомлено про підозру у цьому кримінальному провадженні. Для допиту тяжко хворого свідка, потерпілого під час досудового розслідування може бути проведене виїзне судове засідання. При ухваленні судового рішення за результатами судового розгляду кримінального провадження суд може не врахувати докази, отримані в порядку, передбаченому ст. 225 КПК, лише навівши мотиви такого рішення. Суд під час судового розгляду має право допитати свідка, потерпілого, який допитувався відповідно до правил ст. 225 КПК, зокрема у випадках, якщо такий допит проведений за відсутності сторони захисту або якщо є необхідність уточнення показань чи отримання показань щодо обставин, які не були з'ясовані в результаті допиту під час досудового розслідування. З метою перевірки правдивості показань свідка, потерпілого та з'ясування розбіжностей з показаннями, наданими в порядку, передбаченому ст. 225 КПК, вони можуть бути оголошені при його допиті під час судового розгляду.

Суд та інші учасники судового розгляду дотримуються усної форми спілкування під час усього судового засідання. В усній формі вони сприймають всі докази, які досліджуються в суді. Обвинувачений, свідки, потерпілі, експерти дають показання усно.

Ст.24 КПК Забезпечення права на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності.

Процитувати ст..24 КПК України.

Засада забезпечення права на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності полягає в тому, що

1. Кожному гарантується право на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності суду, слідчого судді, прокурора, слідчого в порядку, передбаченому цим Кодексом.

2. Гарантується право на перегляд вироку, ухвали суду, що стосується прав, свобод чи інтересів особи, судом вищого рівня в порядку, передбаченому цим Кодексом, незалежно від того, чи брала така особа участь у судовому розгляді.

Відповідно до глави 26 КПК « Оскарження рішень, дій чи бездіяльності під час досудового розслідування», в ст. 303 КПК зазначено, що на досудовому провадженні можуть бути оскаржені такі рішення, дії чи бездіяльність слідчого чи прокурора:

1) бездіяльність слідчого, прокурора, яка полягає у невнесенні відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань після отримання заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення, не поверненні тимчасово вилученого майна згідно з вимогами ст. 169 КПК, а також у не здійсненні інших процесуальних дій, які він зобов'язаний вчинити у визначений КПК строк – заявником, потерпілим, підозрюваним, володільцем тимчасово вилученого майна;

2) рішення слідчого, прокурора про зупинення досудового розслідування – потерпілим, підозрюваним;

3) рішення слідчого про закриття кримінального провадження – заявником, потерпілим;

4) рішення прокурора про закриття кримінального провадження –

заявником, потерпілим, підозрюваним;

5) рішення прокурора, слідчого про відмову у визнанні потерпілим – особою, якій відмовлено у визнанні потерпілою;

6) рішення, дії чи бездіяльність слідчого чи прокурора при застосуванні заходів безпеки – особами, до яких можуть бути застосовані заходи безпеки, передбачені законом;

7) рішення слідчого, прокурора про відмову в задоволенні клопотання про проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) – особою, якій відмовлено у задоволенні клопотання;

8) рішення слідчого, прокурора про зміну порядку досудового розслідування та продовження його згідно з правилами, передбаченими главою 39 КПК – підозрюваним.

Інші скарги на рішення, дії чи бездіяльність слідчого чи прокурора не розглядаються під час досудового розслідування і можуть бути предметом розгляду під час підготовчого провадження у суді згідно з правилами ст. 314 – 316 КПК.

Під час підготовчого судового засідання можуть бути оскаржені рішення, дії чи бездіяльність, передбачені п. 5, 6 ч. 1 ст. 303 КПК.

Відповідно до ст. 309 КПК під час досудового розслідування можуть бути оскаржені в апеляційному порядку ухвали слідчого судді про:

- 1) відмову у наданні дозволу на затримання;
- 2) застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою або відмову в його застосуванні;
- 3) продовження строку тримання під вартою або відмову в його продовженні;
- 4) застосування запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту або відмову в його застосуванні;
- 5) продовження строку домашнього арешту або відмову в його продовженні;

6) поміщення особи в приймальник-розподільник для дітей або відмову в такому поміщенні;

7) продовження строку тримання особи в приймальнику-розподільнику для дітей або відмову в його продовженні;

8) направлення особи до медичного закладу для проведення психіатричної експертизи або відмову у такому направленні;

9) арешт майна або відмову у ньому;

10) тимчасовий доступ до речей і документів, яким дозволено вилучення речей і документів, які посвідчують користування правом на здійснення підприємницької діяльності, або інших, за відсутності яких фізична особа-підприємець чи юридична особа позбавляються можливостей здійснювати свою діяльність;

11) відсторонення від посади або відмову у ньому.

Під час досудового розслідування також можуть бути оскаржені в апеляційному порядку ухвали слідчого судді про відмову у задоволенні скарги на постанову про закриття кримінального провадження, повернення скарги на рішення, дії чи бездіяльність слідчого, прокурора або відмову у відкритті провадження по ній.

Скарги на інші ухвали слідчого судді оскарженню не підлягають і заперечення проти них можуть бути подані під час підготовчого провадження в суді.

Оскарження ухвал слідчого судді здійснюється в апеляційному порядку.

Ст.25 КПК Публічність.

Процитувати ст.25 КПК.

Засада публічності передбачає, що прокурор, слідчий зобов'язані в межах своєї компетенції розпочати досудове розслідування в кожному випадку безпосереднього виявлення ознак кримінального правопорушення (за

виключенням випадків, коли кримінальне провадження може бути розпочате лише на підставі заяви потерпілого) або в разі надходження заяви про вчинення кримінального правопорушення, а також вжити всіх передбачених законом заходів для встановлення події кримінального правопорушення та особи, яка його вчинила.

Засада публічності кримінального процесу проявляється:

як вимога закону до державних органів, що уповноважені здійснювати кримінальне судочинство, вести процес від імені держави (*ex officio*);

як вимога закону до цих органів керуватися законом, діяти в межах своїх повноважень на виконання поставлених завдань за власною ініціативою, в інтересах держави, незалежно від інтересів, бажань та уподобань будь-яких інших державних органів, службових осіб, політичних партій і громадських організацій, окремих громадян;

заінтересовані громадяни та організації мають право звертатися до уповноважених державних органів за захистом своїх прав та законних інтересів, що охороняються законом, а останні зобов'язані вжити заходи щодо захисту їхніх прав та законних інтересів.

Зміст засади публічності визначають такі правові положення:

обов'язки:

органів, які ведуть кримінальний процес, в межах своєї компетенції розпочати досудове розслідування в кожному випадку безпосереднього виявлення ознак кримінального правопорушення (за виключенням випадків, коли кримінальне провадження може бути розпочате лише на підставі заяви потерпілого) або в разі надходження заяви про вчинення кримінального правопорушення, а також вжити всіх передбачених законом заходів для встановлення події кримінального правопорушення та особи, яка його вчинила;

цих органів встановити всі суттєві обставини, зібрати і перевірити всі необхідні докази незалежно від клопотань сторін провадження;

органів, які ведуть процес, здійснити процесуальну діяльність протягом певного строку;

державних органів, що ведуть процес, за наявності відповідних підстав надати певний статус тим чи іншим його учасникам;

слідчого, прокурора і слідчого суддю щодо забезпечення прав всіх учасників кримінального процесу;

заборони:

на здійснення слідчим, прокурором і слідчим суддею провадження у випадках, якщо у них з'являються інші, окрім інтересів справи (загальносуспільних), інтереси;

домагатися показань обвинуваченого та інших осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні, шляхом насильства, погроз та інших незаконних заходів.

Закон передбачає і деякі винятки із засади публічності – справи приватного обвинувачення. Кримінальним провадженням у формі приватного обвинувачення є провадження, яке може бути розпочате слідчим, прокурором лише на підставі заяви потерпілого щодо кримінальних правопорушень, статті яких перераховані в ст. 477 КПК України.

Ст.26 КПК Диспозитивність.

Процитувати ст..25 КПК України

Засада диспозитивності – це конституційно-правове положення, згідно з яким суб'єктам кримінального процесу надано та забезпечено можливість вільно в межах закону обирати способи поведінки для захисту своїх кримінально-правових і процесуальних прав, а також впливати на хід та результати кримінально-процесуальної діяльності (п.4 ч.3 ст. 129; ч.1 ст.63 Конституції України, ст. 26 КПК).

Дія цієї засади забезпечується наступними положеннями:

1. Сторони кримінального провадження є вільними у використанні своїх

прав у межах та у спосіб, передбачених КПК.

2. Відмова прокурора від підтримання обвинувачення тягне за собою закриття кримінального провадження за винятком випадків, передбачених КПК.

3. Слідчий суддя, суд у кримінальному провадженні вирішує лише ті питання, що винесені на його розгляд сторонами та віднесені до його компетенції КПК.

4. Кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення розпочинається лише на підставі заяви потерпілого. Відмова потерпілого, а у випадках, передбачених КПК, – його представника від обвинувачення є безумовною підставою для закриття кримінального провадження у формі приватного обвинувачення.

Ст.27КПК Гласність і відкритість судового провадження та його повне фіксування технічними засобами.

Процитувати ст..27 КПК України.

Засада гласності та відкритості судового провадження та його повне фіксування технічними засобами полягає насамперед у тому, що розгляд справ у всіх судах є відкритим, крім випадків, передбачених законом.

Практично невідомі нормативні акти держав, які містили б норму про те, що всі судові засідання відбуваються таємно, закрито. Жодна держава не заінтересована у потаємних судових засіданнях, оскільки кримінальне судочинство має на меті не лише покарати злочинця за вчинений злочин та виправити і перевиховати його, а й запобігти вчиненню злочинів іншими особами.

Гласність судового процесу та його повне фіксування технічними засобами Конституцією віднесено до основних засад судочинства (п. 7 ч. 3 ст. 129), при цьому термін «гласність судового процесу» вживається як синонім терміна «відкритий розгляд справи». Статтею 27 КПК «Гласність і відкритість

судового провадження» передбачено, що учасники кримінального провадження, а також особи, які не брали участі у кримінальному провадженні, якщо суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси чи обов'язки, не можуть бути обмежені у праві на отримання в суді як усної, так і письмової інформації щодо результатів судового розгляду. Ніхто не може бути обмежений у праві на отримання в суді інформації про дату, час і місце судового розгляду та про ухвалені в ньому судові рішення, крім випадків установлених законом.

Кримінальне провадження у судах усіх інстанцій здійснюється відкрито. Слідчий суддя, суд може прийняти рішення про здійснення кримінального провадження у закритому судовому засіданні впродовж усього судового провадження або його окремої частини лише у випадках:

- 1) якщо обвинуваченим є неповнолітній;
- 2) розгляду справи про злочин проти статевої свободи та статевої недоторканості особи;
- 3) необхідності запобігти розголошенню відомостей про особисте та сімейне життя чи обставин, які принижують гідність особи;
- 4) якщо здійснення провадження у відкритому судовому засіданні може призвести до розголошення таємниці, що охороняється законом;
- 5) необхідності забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні.

Особисті записи, листи, зміст особистих телефонних розмов, телеграфних та інших повідомлень можуть бути оголошені у відкритому судовому засіданні, якщо слідчий суддя, суд не прийме рішення про їх дослідження у закритому судовому засіданні на підставі п. 3 ч. 2 ст. 27 КПК.

Кримінальне провадження у закритому судовому засіданні суд здійснює з додержанням правил судочинства, передбачених КПК. На судовому розгляді в закритому судовому засіданні можуть бути присутні лише сторони та інші учасники судового провадження.

Під час судового розгляду забезпечується повне фіксування судового засідання за допомогою звукозаписувального технічного засобу. Офіційним записом судового засідання є лише технічний запис, здійснений судом у порядку, передбаченому КПК.

Кожен, хто присутній в залі судового засідання, може вести стенограму, робити нотатки, використовувати портативні аудіозаписуючі пристрої. Проведення в залі судового засідання фотозйомки, відеозапису, транслявання судового засідання по радіо і телебаченню, а також проведення звукозапису із застосуванням стаціонарної апаратури допускаються на підставі ухвали суду, що приймається з урахуванням думки сторін та можливості проведення таких дій без шкоди для судового розгляду.

Судове рішення, ухвалене у відкритому судовому засіданні, проголошується прилюдно. Якщо судовий розгляд відбувався у закритому судовому засіданні, судове рішення проголошується прилюдно з пропуском інформації, для дослідження якої проводилося закрите судове засідання та яка на момент проголошення судового рішення підлягає подальшому захисту від розголошення.

Слухання справ у закритому засіданні суду допускається лише у випадках, встановлених законом, з додержанням при цьому всіх правил судочинства. Отже, закон розглядає засаду гласності як правило, а закритий судовий розгляд – як виняток з цього правила і лише у випадках, передбачених законом.

В Україні кожний громадянин, який досяг 16 років, має право бути присутнім у залі судового засідання, в якому розглядається кримінальна справа. Перебіг судового розгляду та його результати можуть висвітлюватись у засобах масової інформації або іншим способом доводитися до населення. Це, так звана, зовнішня гласність. Але навіть коли справа слухається в закритому судовому засіданні, ця засада зовсім не виключається, оскільки діє, так звана, внутрішня гласність - присутність у судовому засіданні прокурора,

потерпілого, обвинуваченого, захисника та інших учасників судового розгляду, а також свідків, експерта, спеціаліста, перекладача. Крім того, вироки судів у всіх випадках проголошуються публічно, їх зміст може бути доведено до відома населення і засобами масової інформації. Однак вироки у справах, які слухалися в закритих судових засіданнях, не повинні містити відомості, що стали підставою для проведення закритого судового розгляду.

Втілення ідеї гласності у судочинство має велике значення для формування правосвідомості населення, довіри до правосуддя, забезпечує виховний вплив судового процесу на підсудних, громадян у залі суду і поза нею через засоби масової інформації. Гласність є своєрідним громадським контролем за діяльністю суддів, прокурорів, слідчих, адвокатів, що, безумовно, підвищує у них почуття відповідальності за перебіг і результати процесу, позитивно впливає на етику взаємовідносин осіб, які беруть участь у справі, і посередньо, але досить відкрито сприяє підвищенню професійної кваліфікації суддів, прокурорів, адвокатів завдяки кращому баченню у таких умовах своїх помилок і похибок, а також позитивних актів діяльності.

Гласність судового розгляду є загальним правилом для всіх судів, крім випадків, передбачених законом, коли судовий розгляд має бути або може бути закритим. Проте особи молодші за 16 років до залу суду не допускаються взагалі. Для таких осіб робиться виняток, коли вони є підсудними, потерпілими або свідками у справі.

Судове засідання обов'язково має бути закритим, якщо йдеться про охорону державної таємниці.

Основним мотивом проведення судового розгляду у закритому засіданні в справах про злочини осіб, які не досягли 16-річного віку, є підвищена вразливість, навіюваність підлітків. У зв'язку з цим існує досить великий ризик негативного впливу на них присутніх в залі судового засідання та їх поведінки, що може зашкодити одержанню від неповнолітніх повних і правдивих показань.

Закритий розгляд справ про злочини проти статевої свободи та статевої недоторканності особи обумовлюється інтересами охорони суспільної моралі, інтересами потерпілого, усуненням негативного впливу присутніх, яких цікавлять не правовідносини у сфері охорони статевої свободи і недоторканності, а зовнішні вияви злочинів. Загалом такий розгляд створює умови для всебічного, повного і об'єктивного дослідження обставин справи.

Конституція України в ст. 32 проголошує, що «ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України». Досудове розслідування і судовий розгляд належать до таких випадків. Проте законодавець максимально можливо обмежує це втручання, запровадивши таємницю слідства та закритий розгляд справи. Отже, необхідність розгляду в суді інтимних сторін життя осіб, які беруть участь у справі, може стати підставою для рішення суду про закритий розгляд справи.

Законодавець цілком логічно надав можливість суду провадити закритий розгляд справи у разі, коли цього потребують інтереси безпеки осіб, взятих під захист. Після повернення обвинуваченого до залу судового засідання суд зобов'язаний ознайомити його з показаннями, які надавалися під час його відсутності, і вислухати його пояснення з приводу цих показань. Як виняток суд може звільнити потерпілих і свідків, взятих під захист, від обов'язку з'являтися у судові засідання за наявності письмового підтвердження показань, наданих ними раніше (ст. 16 Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» від 23 грудня 1993 р.).

Гласність судового розгляду забезпечується офіційним записом судового засідання – технічним записом (ч. 5 ст. 27 КПК України) та передбаченим ст. 129 Конституції України повним фіксуванням судового процесу технічними засобами на вимогу хоча б одного учасника судового розгляду справи або за ініціативою суду.

Міжнародний пакт про громадянські та політичні права передбачає: «Преса і публіка можуть не допускатися на весь судовий розгляд або частину його з міркувань моралі, громадського порядку чи державної безпеки в демократичному суспільстві, або коли того вимагають інтереси приватного життя сторін, або в тій мірі, в якій це, на думку суду, є строго необхідним,- за особливих обставин, коли публічність порушувала б інтереси правосуддя; однак будь-яка судова постанова в кримінальній... справі повинна бути публічною, за винятком тих випадків, коли інтереси неповнолітніх вимагають іншого...» (ч. 1 ст. 14).

Ст.28 КПК Розумні строки.

Процитувати ст..28 КПК України.

Засада розумних строків полягає в тому, що під час кримінального провадження кожна процесуальна дія або процесуальне рішення повинні бути виконані або прийняті у розумні строки. Розумними вважаються строки, що є об'єктивно необхідними для виконання процесуальних дій та прийняття процесуальних рішень. Розумні строки не можуть перевищувати передбачені КПК строки виконання окремих процесуальних дій або прийняття окремих процесуальних рішень (ч.1 ст. 28 КПК).

Проведення досудового розслідування у розумні строки забезпечує прокурор, слідчий суддя (в частині строків розгляду питань, віднесених до його компетенції), а судового провадження – суд.

Критеріями для визначення розумності строків кримінального провадження є:

1) складність кримінального провадження, яка визначається з урахуванням кількості підозрюваних, обвинувачених та кримінальних правопорушень, щодо яких здійснюється провадження, обсягу та специфіки процесуальних дій, необхідних для здійснення досудового розслідування тощо;

- 2) поведінка учасників кримінального провадження;
- 3) спосіб здійснення слідчим, прокурором і судом своїх повноважень.

Кримінальне провадження щодо особи, яка тримається під вартою, неповнолітньої особи має бути здійснено невідкладно і розглянуто в суді першочергово.

Кожен має право, щоб обвинувачення щодо нього в найкоротший строк або стало предметом судового розгляду, або щоб відповідне кримінальне провадження щодо нього було закрито.

Підозрюваний, обвинувачений, потерпілий мають право на звернення до прокурора, слідчого судді або суду з клопотанням, в якому викладаються обставини, що обумовлюють необхідність здійснення кримінального провадження (або окремих процесуальних дій) у більш короткі строки, ніж ті, що передбачені КПК.

Ст..29 Мова, якою здійснюється кримінальне провадження.

Процитувати ст..29 КПК України.

Засада мови, якою здійснюється провадження, є виявом високої поваги до людини, її прав і свобод. Вона повністю відповідає правовій державі. Але крім цієї політико-етичної норми, вона має значення підґрунтя для додержання інших засад судочинства, оскільки забезпечує рівність громадян перед законом і судом, право на захист, належну реалізацію суб'єктами кримінального провадження своїх прав і виконання ними процесуальних обов'язків, що загалом сприяє встановленню істини в справі. Слід зазначити, що таким чином забезпечується більш ефективно здійснення виховної функції судочинства.

Закріплена у ст. 29 КПК України засада відповідає Конституції України (ст. 10), міжнародним документам, до яких у встановленому порядку приєдналася Україна, зокрема Міжнародному пакту про громадянські та політичні права 1966 р. (ст. 14) та Конвенції про захист прав людини та

основних свобод 1950 р. (ст. 6), а також Закону України «Про засади державної мовної політики» 2012 року.

Відповідно до положень частини 2 ст.6 цього Закону українська мова як державна мова обов'язково застосовується на всій території України при здійсненні повноважень органами законодавчої, виконавчої та судової влади. Відповідно ст..ст.14,15, 17 цього Закону судочинство в Україні у цивільних, господарських, адміністративних і кримінальних справах здійснюється державною мовою. У межах території, на якій поширена регіональна мова (мови), що відповідає умовам частини третьої статті 8 цього Закону, за згодою сторін суди можуть здійснювати провадження цією регіональною мовою (мовами).

Особі повідомляється про підозру у вчиненні кримінального правопорушення державною мовою або будь-якою іншою мовою, якою вона достатньо володіє для розуміння суті підозри у вчиненні кримінального правопорушення;

Слідчий суддя, суд, прокурор, слідчий забезпечують учасникам кримінального провадження, які не володіють чи недостатньо володіють державною мовою, право давати показання, заявляти клопотання і подавати скарги, виступати в суді рідною або іншою мовою, якою вони володіють, користуючись при цьому в разі необхідності послугами перекладача в порядку, передбаченому КПК.

Судові рішення, якими суд закінчує судовий розгляд по суті, надаються сторонам кримінального провадження або особі, стосовно якої вирішено питання щодо застосування примусових заходів виховного або медичного характеру, у перекладі на їх рідну або іншу мову, якою вони володіють. Переклад інших процесуальних документів кримінального провадження, надання копій яких передбачено КПК, здійснюється лише за клопотанням зазначених осіб. Переклад судових рішень та інших процесуальних документів кримінального провадження засвідчується підписом перекладача.

Особа підпадає під визначення такої, що не володіє мовою, якою провадиться судочинство, якщо вона не може добре розуміти цю мову і вільно спілкуватися нею.

Службові особи державних органів і установ, зокрема суд, прокуратура, правоохоронні органи, повинні володіти українською мовою в обсязі, необхідному для виконання службових обов'язків. Інакше вони не мають права виконувати свої службові обов'язки, у нашому випадку - здійснювати правосуддя. До таких осіб слід віднести суддю, слідчого суддю, секретаря судового засідання, прокурора і слідчого.

У разі необхідності у кримінальному провадженні перекладу пояснень, показань або документів сторони кримінального провадження чи суд залучають відповідного перекладача (сурдоперекладача) (ст. 68 КПК).

Юридична допомога громадянам і організаціям у зв'язку із судочинством надається українською мовою або мовою, прийнятною для сторін.

3. Значення засад кримінального судочинства.

Значення засад кримінального судочинства полягає в тому, що вони:

- є першоджерелом і становлять основу окремих інститутів кримінально-процесуального права;
- являють собою суттєві гарантії правосуддя, забезпечення прав і свобод людини, законних інтересів фізичних і юридичних осіб;
- синхронізують всю систему процесуальних норм і забезпечують узгодженість кримінально-процесуальних інститутів та єдність процесуальної форми;
- дають юридичну базу для тлумачення конкретних кримінально-процесуальних норм та вирішення суперечливих питань, "сприяють правильному пізнанню та застосуванню норм права";
- слугують основою й вихідним положенням для вдосконалення

окремих кримінально-процесуальних інститутів і правових норм, розвитку процесуальної форми й процесуальних гарантій правосуддя.

ВИСНОВКИ

Побудова правової держави в Україні висуває на передній план завдання щодо забезпечення прав та законних інтересів громадян, верховенства закону у всіх сферах державного та громадського життя. У галузях чинного законодавства засади кримінального провадження повинні чітко нормативно закріплені, оскільки вони є однією із гарантій кримінального процесу, за допомогою яких і забезпечуються захист прав і законних інтересів людей.

Так, основу класифікації засад кримінального провадження становлять конституційні засади. Загалом, конституційні засади можна розглядати як закріплені в Конституції України основні правові ідеї, які визначають побудову всього кримінального процесу, його сутність, характер та демократизм. Вони складають базу, фундамент усього кримінального процесу.

До засад кримінального провадження належать:

1) верховенство права; 2) законність; 3) рівність перед законом і судом; 4) повага до людської гідності; 5) забезпечення права на свободу та особисту недоторканність; 6) недоторканність житла чи іншого володіння особи; 7) таємниця спілкування; 8) невтручання у приватне життя; 9) недоторканність права власності; 10) презумпція невинуватості та забезпечення доведеності вини; 11) свобода від самовикриття та право не свідчити проти близьких родичів та членів сім'ї; 12) заборона двічі притягувати до кримінальної відповідальності за одне і те саме правопорушення; 13) забезпечення права на захист; 14) доступ до правосуддя та обов'язковість судових рішень; 15) змагальність сторін та свобода в поданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості; 16) безпосередність дослідження показань, речей і документів; 17) забезпечення права на оскарження процесуальних

рішень, дій чи бездіяльності; 18) публічність; 19) диспозитивність; 20) гласність і відкритість судового провадження та його повне фіксування технічними засобами; 21) розумність строків; 22) мова, якою здійснюється кримінальне провадження.

Зазначити, що відповідно до ч. 2 ст. 7 КПК України засади кримінального провадження, передбачені цією главою, не є вичерпними.

Всі засади кримінального провадження пов'язані між собою, постійно взаємодіють, але це не означає, що одні з них «підкоряються» іншим, оскільки є засади, котрі є лише гарантіями здійснення інших засад, а є такі, котрі впливають з інших засад. Тільки реалізація всіх засад у їх сукупності, в системі, у взаємозв'язку може сприяти виконанню завдань кримінального судочинства.